

11. Макаровський І. П. Культуротворча політика гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного // Прикарпатський вісник НТШ. Думка. 2011. № 3 (15). С. 26 – 45.

12. Макаровський І. П. Гетьман Петро Сагайдачний на сторожі України: до 390-річчя від дня його смерті: [монографія] Івано-Франківськ, 2012. 111 с.

Сергій Гальчак

КОЗАЦЬКИЙ ПОЛКОВНИК ОСТАП ГОГОЛЬ – ПРОСЛАВЛЕНИЙ ПРЕДОК МИКОЛИ ГОГОЛЯ

У статті розглядається військово-політична діяльність Остапа Гоголя – козацького полковника – предка Миколи Гоголя, життя якого було тісно пов'язане з Поділлям.

Ключові слова: *Українська національна революція, оборона Могилева, Могилевський полк, Гоголі-Яневські.*

Sergey Galchak

Cossack Colonel Ostap Gogol is the famous ancestor of Nikolai Gogol

The article examines the military and political activities of Ostap Gogol, the Cossack colonel of Nikolai Gogol's ancestor, whose life was closely connected with Podillya.

Key words: *Ukrainian national revolution, defence of Mogilev, Mogilev regiment, Gogol-Yanevsky.*

Класик світової літератури Микола Васильович Гоголь, якого російський релігійний філософ Васілій Розанов у своїх

записках «Опавшие листья» називав «ужасным хохлом», безумовно, є окрасою Полтавщини. В такій же мірі він є гордістю України, знавцем української народної творчості та побуту, мови, звичаїв народу. У цьому зайвий раз переконується, прочитавши його безсмертні твори «Вечори на хуторі біля Диканьки», «Миргород», «Тарас Бульба» та ін. Народився він у відомих всьому світові полтавських Сорочинцях, а міг за певних обставин народитись й на Волині чи Поділлі, зокрема, на Вінниччині, оскільки його генеалогічне дерево має глибоке коріння, що проросло і на Волині, і на Поділлі, і, зрозуміло, на Полтавщині.

Про найдавнішу сторінку родоводу йдеться у «Руській (Волинській) метриці: Регестрах документів Коронної канцелярії для українських земель». У ній повідується, що у 1631 р. Мирковицькі позивалися з Філоном Гоголем [1] у Волинському воєводстві. Пізніше шляхтич Станіслав Гоголь тримав в оренді с. Притупень Луцького повіту, яке належало воєводі краківському [2].

Із Вінниччиною родовід Гоголів пов'язаний з іменем козацького полковника Остапа Гоголя, який помер за 130 років до народження видатного майстра слова й який відомий винятковим героїзмом на теренах Подільського краю.

Остап Гоголь належав до старого волинського шляхетного роду герба «Любеч». Родоначальниками Остапової гілки роду були Тимофій і Ганна. У 1648 р., коли розпочалася Українська національна революція XVII ст., будучи ротмістром панцерної корогви, Остап Гоголь перейшов на бік Богдана Хмельницького, став полковником подільським [3].

Того ж 1648 року до Могилева-Подільського, з яким тісно пов'язана подальша доля Остапа Гоголя, підійшли повстанські загони Івана Ганжі та Максима Кривоноса. Місто над Дністром було визволене від польської шляхти. Тут запровадили полковий козацький устрій. Могилів став центром полку, до складу якого входили містечка Шаргород, Ямпіль,

Вільшанка, Рашків та інші. Улітку 1649 року Могилівський полк влився до Брацлавського, а 1657 року відтворений як Подільський (Придністровський) полк. У складі селянсько-козацького війська козаки Могилівського полку брали участь у штурмі Барської фортеці, билися під Пилявцями, Зборовом, Збаражем та в інших місцях.

Наприкінці 1649 року шляхта, порушивши Зборівський договір, захопила Могилів і спустошила його. Але в березні наступного року за вимогою місцевих селян козаки відбили місто. Вони добре укріпили замок. Незважаючи на численні спроби, шляхтичам так і не вдалося здобути його.

Після Переяславської ради в січні 1654 року козаки Могилівського полку прийняли присягу на вірність Російській державі [4].

Вигнані повсталим народом, польські магнати не хотіли миритися з втратою своїх володінь в Україні. В березні 1654 року війська Речі Посполитої, підтримувані найманими німецькими загонами, знову рушили на Поділля. А в травні після запеклого бою захопили Могилів і спалили його [5].

Козаки Придніпровського полку відійшли до Буші, героїчно захищали її. У серпні 1655 року козакам вдалося відбити Могилів, але ненадовго – вже в листопаді 30-тисячна татарська орда, знищуючи міста і села Поділля, докотилася до Могилева. Козаки відійшли до Умані. Через два роки Могилів знову був відвойований. Полковник Остап Гоголь добре укріпив фортецю. Відомий мандрівник Евлія Челебі писав, що фортеця була обнесена міцним частоколом з величезних колод, а між ними насипано земляні бруствери, в Могилеві налічувалося тоді понад 3 тис. озброєних козаків [6].

У січні 1660 року Подільський полк на чолі з Остапом Гоголем, Поволоцький полк Івана Богуна й Уманський полк на чолі з Ханенком брали участь у російсько-козацькому поході проти поляків, щоб перешкодити їхній спробі здійснити каральну експедицію на Брацлавщину [7]. Але цих сил вияви-

лося замало. Наприкінці січня польське військо на чолі з коронним гетьманом С. Потоцьким при підтримці татар мурзи Кайбея розпочало наступ у напрямку Могилева-Подільського й узяло його в облогу. Залогу тут склали Подільський і Миргородський полки наказного полковника Кирила Андрієва, запорозький – Івана Федорова й охочий полк Івана Кияшки [8]. Наказним гетьманом був Остап Гоголь.

Як засвідчують матеріали «Актів Південно-Західної Росії», оборона Могилева тривала й в лютому 1660 року. Її здійснювали сотні Подністровського, Кальницького і Чигиринського полків [9]. Поляки з Виговським і татарами так і не взяли місто. Зазнавши значних втрат (за різними даними, від 2 до 6 тисяч осіб), взагалі вимушені були відійти під захист меджибізької фортеці.

Відомо, що зі смертю Богдана Хмельницького українська національна революція пішла на спад, який посилювали чвари керівної козацької верхівки. Що стосується позиції Остапа Гоголя, то вона теж зазнала змін.

Влітку 1664 р. О. Гоголь перейшов на бік Брюховецького, але у вересні знову зробився його ворогом. Розгортаючи наступ на територію Брацлавщини козаків свого Подільського полку, О. Гоголь став полковником брацлавським (з центром у Могилеві) [10]. У листопаді він оволодів Брацлавом і навколишньою територією, а також Ладижином і Бершаддю.

У 1674 р. він підкорився Дорошенку, а згодом й польському королю. 22 листопада того ж року останній видав привілей О. Гоголю на полковництво подільське, а в квітні 1675 р. призначив його наказним гетьманом над чотирма полками (Барабаша, Кияшки, Кваші, Семена Артюша), які дислокувалися на території Могилівського, Брацлавського, Кальницького й Уманського полків [11].

6 грудня 1674 р. Остап Гоголь отримав королівський привілей на с. Ольхівці, в якому згадуються його дружина й син – Прокіп Балашко-Гоголь [12].

Остап Гоголь помер у Димері в 1679 р. і був похований у Межигірському монастирі. Поминальник його роду такий: Тимофій, Ганна, Матвій, Іван, Гафія, Мотрона, Осип, Лук'ян, ієрей Саватій, Авраамій, Марія, Ірина, ... Даміан, Марія, Іван, Павло, Остап, Ірина, Віра, Настасія, Ілля, Мартин, Прокіп, Марія, Остап, Григорій, Васа, Василиса, Василь, Гафія, Феодосія, ієромонах Василь.

У Межигірському монастирі поминався також рід Данилевичів: Семен, Анастасія, Данило, Марія, Логвин, Кіндрат, Зосим, Анастасія, Семен, і нижче записано: «с Могилева крєвнє Гоголя гетмана».

Як відомо, Микола Васильович Гоголь походив із роду Гоголів-Яновських. Проте не варто відкидати припущення, що «споріднення полтавських Гоголів-Яновських з волинськими Гоголями, зокрема, з полковником Остапом Гоголем – цілком можливе» [13] і «полтавські (лубенські) Яновські могли поріднитися з волинськими Гоголями, зокрема, з Остапом Гоголем, в кінці вісімнадцятого століття шлюбом одного з Яновських (мабуть, Івана Яковича) з кимось із нащадків Остапа, властиво сина його Прокопа. За досить поширеним звичаєм того часу на Гетьманщині, цей Яновський (або хтось з його нащадків) додав до свого прізвища ім'я своєї дружини чи матері (або бабки)... і, таким чином, з'явилися Гоголі-Яновські» [14].

Вінничани свято шанують Миколу Васильовича Гоголя. Його іменем названо вулиці у Вінниці, Бару, Тульчині, Могилеві-Подільському, інших населених пунктах області. Крім того, у Могилеві-Подільському встановлено бронзовий бюст письменника. Бережуть вінничани пам'ять й про його прославленого предка – відважного козацького ватажка Подільського полку Остапа Гоголя...

Джерела та література

1. Руська (Волинська) метрика: Регести документів Коронної канцелярії для українських земель (Волинське, Київське, Брацлавське, Чернігівське воєводства) 1569–1673 / Передм. П. Кеннеді-Грімстед. – К., 2002. – С. 664.

2. Інститут Рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. – Ф. 83. – № 52. – Арк. 71.

3. Дан О. Ю., Кривошея В. В. Вінниччина козацька: Історія Вінницького козацького полку. – К.: Видавничий дім «Стилос», 2004. – С. 72.

4. Воссоединение Украины с Россией. – Т. 3. – С. 517.

5. Киевская старина. – 1885. – № 1. – С. 72.

6. Історія міст і сіл Української РСР. Вінницька область. – К., 1972. – С. 413.

7. Газін В. Діяльність подільського полковника Остапа Гоголя наприкінці 50-х – першій половині 60-х рр. XVII ст. // Тези тринадцятої Вінницької обласної історико-краєзнавчої конференції. – Вінниця, 1994. – С. 25.

8. Смолій В. А., Степанков В. С. Українська національна революція XVII століття (1648 – 1676 рр.). – К., 1999. – С. 242.

9. Акты ЮЗР. – Т. VII. – С. 319.

10. Крикун М. Подільський козацький полк: період існування та полковники // Козацькі війни сімнадцятого століття в історичній свідомості польського та українського народів: Матеріали другої польсько-української наукової зустрічі (Львів, 12 – 13 жовтня 1995) / За ред. Л. Зашкільняка. – Львів, Люблін, 1996. – С. 127.

11. Дан О. Ю., Кривошея В. В. Вінниччина козацька... – С. 94.

12. Лазаревский А. Сведения о предках Гоголя // Чтения в историческом обществе Нестора-Летописца. – Кн. XVI. – К., 1992. – С. 7.

13. Оголобин О. Проблема предків Миколи Гоголя // Український історик. – 1967. – № 3 – 4. – С. 86.

14. Дан О. Ю., Кривошея В. В. Вінниччина козацька... – С. 97.